

UOT 81:002

KÜBRA VƏLİYEVA

AZƏRBAYCAN VƏ ƏRƏB DİLLƏRİNDƏ SÜMÜK (SKELET) SİSTEMİNƏ MƏXSUS BƏZİ TİBBİ TERMINLƏRİN LEKSİK-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Vücudun ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri də hərəkətdir. Orqanizmdə hərəkətin yaranması üçün hərəkət sistemini meydana gətirən sümük, oynaq və əzələlərin qarşılıqlı şəkildə fəaliyyət göstərməsi əsasdır.

Dayaq-hərəkət aparatı (əzələ və skelet sistemi) bədənin forma və quruluşunun əmələ gəlməsini, daxili və xarici orqanların qorunmasını, eləcə də hərəkət edə bilməyimizi təmin edir. Bu sistem içərisində başlıca olaraq əzələlər, sümüklər və oynaqlar yer alır.

Dayaq funksiyasını sümük sistemi, hərəkət funksiyasını isə əzələ sistemi icra edir. Sümük sistemi dayaq-hərəkət aparatının bir hissəsi olaraq orqanizmdə dayaq, qoruyucu, qanyaradıcı, metabolik kimi bir sıra mühüm funksiyaları yerinə yetirir.

Tibbi terminologiya tibbi terminləri tədqiq edib öyrənən və daima inkişafda olan dilçiliyin ən aktual elm sahəsidir. Azərbaycan və ərəb dillərinin lüğət fondu bu baxımdan öz milli tibbi terminləri ilə zəngindir.

Məqalədə sümük (skelet) sistemi haqqında məlumat verilmiş, Azərbaycan və ərəb dillərinin bu sahəyə xas olan bir neçə tibbi termin şərh olunmuşdur.

Hər iki dilin sümük sistemi tibbi terminlərini milli sözlər əhatə etməkdədir.

Açar sözlər: *termin, tibbi terminologiya, sümük, onurğa, oynaq, Azərbaycan dili, ərəb dili.*

Sümük (skelet) sistemi orqanizmin dayaq funksiyasını icra edərək, vücuda forma verərək onun bütöv qalmasını təmin edir. Həmçinin oynaq və əzələlər ilə birgə orqanizmin hərəkətini və yerdəyişməsini yerinə yetirir. Sümük sistemi sümükləri, oynaqları və bağları (liqament) əhatə edir. Sümük sistemi orqanizmdə bir çox mühüm vəzifələr icra edir: bədənə kömək edərək qamətin dik durmağına səbəb olur, əzələlərin köməyi ilə hərəkəti meydana gətirir, daxili orqanları qoruyaraq əzələ və bu orqanlar üçün dayaq funksiyasını həyata keçirir, kalsium, fosfat, maqnezium, potasium minerallarını özündə depolayır, eritrosit və leykosit kimi qan hüceyrələrini yaradır.

Sümük sistemi insan bədəninin 17 faiz kütləsini əhatə edərək 206-210 sümükdən meydana gəlmişdir. Sümüklərin bir-birinə bağlanan yerləri oynaqlardır. Bu yerlər skeletin hərəkət bölgələridir.

Sümük sistemi baş, gövdə, yuxarı və aşağı ətraf olaraq dörd hissəyə bölünür. Skelet və əzələ sistemi anatomik və fizioloji cəhətdən bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə işləyir.

Sümük sisteminə məxsus tibbi terminlər tibbi terminologiyanın bir şöbəsini təşkil etməkdədir. Bunlara aşağıdakı terminləri nümunə göstərmək olar:

Azərbaycan dilində: sümük sistemi, skelet, sümük, qıgırdaq, sümük hüceyrəsi, **baş skeleti:** kəllə, alın sümüyü, gicgah sümüyü və s.; **gövdə skeleti:** döş qəfəsi, onurğa sütunu, onurğa beyni, fəqərələr, qabırğa və s.; **yuxarı ətrafın skeleti:** çiyin, qol, bazu, dirsək, said, qol biləyi, qol biləyi sümükləri, əl, əl darağı sümükləri; **aşağı ətrafın skeleti:** çanaq, qıç, bud, epifiz, metafiz, diafiz, diz, baldır, ayaq biləyi, topuq, daban, ayaq, ayaq barmaqları, ayaq pəncəsi; **bağ,** diz bağı: arxa çarpaz bağ, topuq bağı; **oynaq,** diz oynağı, oynaq zəri, oynaq iltihabı (artrit), revmatizm və s.

Ərəb dilində: العظام، العظم، العَضْرُوف، الخلية العظمية، انهيكز انراس: الجُمَّة، العظم الجبهي، العَظْمُ الصُّدْغِيُّ و غيرها؛ انهيكز الصدري: القفص الصدري، العَمُودُ الفِقرِيّ، (الصِّلْبُ)، الثَّخَاعُ، الفِقْرَاتُ، الأضلاعُ و غيرها؛ هيكل انطرفان انغويان: الكتفان، الذَّرَاعان، العَضُدان، المَرْتَقان، السَّاعِدان، المِعصَمان، الرُّسْغان، اليَدان، المُشْطُ اليَد؛ هيكل انطرفان انسفنيان: العَظْمُ الحَوْضُ، الرِّجْلان، الفُخْدان، الجِسْمُ الصنوبري (المشاشة العظم)، الكُرْنُوس، الجَذلُ، الرُّكْبَتان، السَّاقان، الكاحلان، الكعبان، العقبان، القدمان، أصابعُ الأقدام، أخامص (قدم)؛ انرباط، الرباطان الرُّكبتان: الرباط الصليبي الخلفي، الرباط الكاحلي؛ المفصّل، المفصّل الرُّكْبَة، المفصّل الزُّلاليّة (المفاصل المصليّة)، التهاب المفصّل، الروماتيزم (الرثيّة، ألم المفاصل) و غيرها.

Bu terminlərin ən mühümlərindən bir neçəsinə hər iki dildə nəzər salaq.

Sümük (lat. os). Orta yaşlı insanlarda vücut kütləsinin 1/5-1/7-ni təşkil edən sümüklərin tərkibində lifli birləşdirici toxuma, sinirlər və qan damarları, sümük ilişi, qan və s. elementlərdən ibarətdir. Sümüklər kimyəvi tərkibinə görə üzvi və qeyri-üzvi maddələrdən təşkil olunmuşdur. A və D vitaminləri sümüklərin inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Bütün sümüklər xaricdən periost – sümüküslüyü ilə örtülür. Sümük hüceyrələri osteosit adlanırlar. Sümüküslüyünü yaradan hüceyrələrin çoxalması ilə sümük inkişaf edib uzanır, qalınlaşır həm də çatlaq və qırıqların sağlmasını həyata keçirir. Sümüklər sümük toxumasından əmələ gəlir. Sümük toxuması sərt və süngəri maddədən ibarətdir. Sümüyə sərtliyi kalsium və fosfor maddələri verir. Süngəri maddənin boşluqlarında qırmızı və sarı sümük ilişi vardır. İnsanın yaşı və ilişinin funksiyalarına görə sümük ilişinin rəngi dəyişilir.

Həmçinin sümüklərin oynaq səthi yumşaq və şəffaf qığırdaq (gəmirək) toxuması ilə əhatə olunmuşdur. Bütün onurğalılar sinfinin ilkin doğuşu zamanı sümükləri qığırdaqdan ibarət olur.

Sümüklərin orqanizmdə qoruma, dayaq, hərəkət, mineral toplamaq, qan hüceyrəsinin yaranması kimi vəzifələri vardır.

Forması cəhətdən 4 tip sümük vardır. Borulu – uzun (bazu, said, bud, baldır sümükləri) və qısa (əl-ayaq darağı, falanqa sümükləri) sümüklər; Süngəri – uzun (qabırğalar, döş, kürək, çanaq sümükləri), qısa (fəqərə, bilək sümükləri), sesamoid (noxudabənzər – diz qapağı, aypara, aşıq və digər noxudabənzər sümüklər; küncütvarı – oynaq ətrafında, vətərlərin içərisində, iri sümüklərin arasında yerləşən sümüklər) sümüklər; Yastı sümüklər (döş, alın, tərə sümükləri); Qarışıq sümüklər (onurğa, üz sümükləri).

Sümük sözünə linqvistik aspektdən yanaşdıqda isə o qədim türk mənşəli sözdür. Dilçi alim Bəşir Əhmədov yazır ki, “termin *sümürmək* sözü ilə qohumdur, “içi (ilişi) sümürmək” deməkdir” [3, s. 234].

“Asiya türkcəsində *sünüg*//*süngüg* deyilir. Kəmik daha çox Anadolu türkcəsində işlənilir. Xalq dilində *gömük*//*kömük*//*kemuk*//*kemug*//*gimuk* və s. deyilişləri vardır.” [4, s. 196]. Morfem türk ləhcələrdə çeşidli tarixi inkişaf dövrü keçirmişdir. Belə ki, *sünüg*//*süngüg*//*sümük* şəklinə müxtəlif fonetik dəyişikliyə məruz qalan termin müasir dövr Azərbaycan dilinin leksikasında “sümük” sözü formasında işlənməkdədir.

Sadə ismin Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində aşağıdakı mənaları fərqləndirilir [2, s. 168-169]:

1. İnsan və onurğalı heyvan skeletinin ayrı-ayrı tərkib hissəsi. *Qol sümüyü. Baldır sümüyü.* [İmanqulunun] *bədəni elə tərənirdi ki, elə bil heç sümüyü yox idi.* (Çəmən zəminli). [Məsmə] özünü bərkə verən kimi kürəklərindən ağrı qopur, damarları gizildəyir, sümükləri sancırdı (Mir Cəlal). 2. Müxtəlif şeylər qayıрмаq üçün istifadə edilən bəzi heyvanların (fil, suiti) dişi, yaxud buna oxşar başqa bərk cisim. *Qarmona sümük dil salmaq. Fil sümüyündən hazırlanan sancaq.* – *Tahir sümük çərçivəli eynək taxmış ucaboy, buğdayı sifət, qıvrımsaq*

ibarətdir. Üst-üstə yığılan fəqərə boşluqları, içərisində onurğa beyni yerləşən onurğa kanalını meydana gətirir. Fəqərələr onurğa kanalında yerləşən onurğa beynini zərbələrdən qoruyur. Onurğa boyun, döş, bel, oma və büzdüm fəqərələrindən ibarət olaraq 5 hissədən ibarətdir: boyun fəqərələri 7 ədəddir, birinci boyun fəqərəsi atlant, ikinci isə ox (aksis) adlanır. Döş fəqərələri 12, bel fəqərələri 5, oma fəqərələri 5, büzdüm sümüyü isə 3-5 ədəd fəqərədən ibarətdir. Onurğa orta yaşlı qadınlarda 65 sm, kişilərdə isə 75 sm-ə bərabər olur.

Onurğa ön və arxa hissədən baxıldığında düz bir sütun şəklindədir. Yan tərəfdən baxıldığında isə S hərfinə bənzər əyrilik aydın şəkildə görünür. Onurğanın boyun və bel hissəsindəki önə doğru qabaran fizioloji əyrilik lordoz, döş və omada isə arxaya qabaran fizioloji əyrilik isə kifoz adlanır. Bu əyriliklər onurğaya elastiklik və müvazinətdə davamlılıq verir. Skolioz isə müəyyən xəstəlik, anadangəlmə meylik və bəzi zərərli vərdişlər nəticəsində onurğanın yanlara əyilməsidir.

Türkoloq İ.Z.Əyyuboğlunun qeyd etdiyinə görə, “sözün kökü *on* – sağlamlıq, inkişaf, yaxşılaşma, dayanıqlılıq, güclülük, sağlıq və s. mənaları bildirir. *Onmak//onulmak//onarmak//onartmak//onultmak* və s. fellər həmin kökdən törəmişdir. Terminin belə adlanma səbəblərindən biri onun gövdəni ayaqda tutması, sağlamlığı, güclülüüyü və dayanıqlığıdır. Onurğa sözü XIV əsrdən Anadolu türkcəsində işlənir, qədim türk dilində yoxdur. *Onurha, onurqa kemiyi, onurqa sünüğü, onurka* kimi tələffüz edilən sözlər yazılı mənbələrdə qeyd edilmişdir” [4, s. 239].

“Onurğa – (*is. anat.*) Bel sümüyü. *Onurğa beyni* – onurğa kanalının içərisindəki ilik; haram ilik; *Onurğalı* – (sif.) Onurğası olan. *Onurğalılar* – onurğalı heyvanlara verilən ümumi ad; onurğalı heyvanlar. *Onurğasız* – (sif.) onurğası olmayan. Onurğasız heyvan. *Onurğasızlar* – onurğasız heyvanlara verilən ümumi ad; onurğasız heyvanlar” [1, s. 524].

Sözün ərəb dilində ekvivalenti *العُمُودُ الْفَقْرِيَّةُ* (الفقاري) *السَّلْسِلَةُ الْفَقْرِيَّةُ* və *الصُّكْبُ* sözləridir. Qeyd olunan tibbi terminlər ərəb mənbələrində [6, s. 3447, 2475; 7, s. 1730, 1310-1311; 8, s. 605, 498; 9, s. 1258, 938; 10, s. 697, 519; 11, s. 590, 431] aşağıdakı kimi təhlil olunur:

السَّلْسِلَةُ الْفَقْرِيَّةُ (الفقاري) *العُمُودُ الْفَقْرِيَّةُ*

دَعْمٌ – dəstək olmaq, *دَعَمْتُ* – dəstək olmaq və qaldırmaq. *عَمَدٌ* – *عمود* *كِرَاعٌ* – *عمود البطن* : *الظهر* – sütun, dirək. *عَمْدٌ* (c. *عَمْدٌ*) – *عَمُودٌ* – şeir sütunu: *وَأَمَّا فِي وَجْهِهِ وَفِي وَجْهِهِ وَفِي وَجْهِهِ* – əlavə etmək, ard-arda gətirmək.

قَرٌّ – qazmaq, dəlmək; möhtac olmaq, fəqir olmaq. *قَرٌّ* – *قَرٌّ* – qazmaq, dəlmək; möhtac olmaq, fəqir olmaq.

1. *الْفَقْرَةُ الْفَقْرَةُ*. ج *قَرٌّ* و *قَرَاتٍ*. 1 – *الحفرة التي تُغرس فيها الغرسة*. 2 – *منخل الرأس من القميص*. *قَرٌّ* – qazmaq, dəlmək; möhtac olmaq, fəqir olmaq.

2. *كَيْنَا* köynəkdən baş girişi və s; *قَرٌّ* – qazmaq, dəlmək; möhtac olmaq, fəqir olmaq.

3. *الْفَقْرَةُ* – *قَرٌّ* – qazmaq, dəlmək; möhtac olmaq, fəqir olmaq.

4. *الْفَقْرَةُ* – *قَرٌّ* – qazmaq, dəlmək; möhtac olmaq, fəqir olmaq.

1. Onurğa sümüyünün halqalarından (muncuqlarından) biri. 2. Qəsidə şeirində ən yaxşı beyt. 3. Seçilmiş nitq (danışiq) cümləsi. 4. Danışiqda (nitqdə) lətifə, anekdot və s.

فَقْرِي [مفرد]: اسم منسوب إلى *فَقْرَة* / *فَقْرَة*.

– *الحيوانات الفقريّة: الفقاريات*, *onurğa siniri* – *حيوان / عصب فقري*, *onurğa siniri* – *فقريّة* / *فَقْرَة* – *فقريّة* – *onurğalılar*, *onurğasızlar* – *اللافقاريات*, *osteologiya* – *الفقاريات علم*.

العمود الفقري/ السلسلة الفقرية. السلسلة العظمية الظهرية، السلسلة الفقرية، والتي تمتد من الفخذ إلى العنق و تغطي التجاعع الشوكي وتشكل الدعامه الرئيسية للجسد.

Onurğa sütunu: kəllə əsasında büzdüm sümüyünədək uzanır, onurğa beyni örtür və bədənin qamətinə dəstək və forma verən kürək sümüyü.

الفقرة (ج) فقر: واحدة من عظام السلسلة العظمية الظهرية الممتدة من الرأس إلى العنق، و عتها في الإنسان ثلاث و ثلاثون فقرة: سبع في العنق، و اثنا عشرة في الظهر بين الأضلاع، و خمس في البطن، و خمس في العجز، و أربع في العنق.

Fəqərə (cəm forması فُقُرَة): Baş hissədən büzdüm sümüyünədək uzanan onurğa sütununun sümüklərindən biri. İnsanda onurğa sütunu 33 ədəd fəqərədən ibarətdir. Bunlar 12 ədədi kürəkdə qabırğaların arasında, 5 ədədi qarında (bədə), 5 ədədi ombada və 4 ədədi isə büzdüm sümüyündədir.

الصَّلبُ:

صَلَبْتُ الحِمَى عَلَى فلانٍ : اشتدت وطالت الصَّلبُ. ج أصلاب و أصلب و صلابة. صَلَبٌ يَصَلِبُ، صَلْبٌ، فهو صليب، و المفعول مَصْلُوبٌ.

صَلَبْتُ الحِمَى عَلَى فلانٍ : اشتدت وطالت الصَّلبُ hərarət filankəsə sərt oldu: çətin oldu, uzun çəkdi. Sözü təki الصَّلبُ, cəm formaları isə أصلاب و أصلب و صلابة dur. و المفعول صَلَبٌ يَصَلِبُ، فهو صليب، و المفعول صَلَبٌ يَصَلِبُ، فهو صليب، و المفعول صَلَبٌ يَصَلِبُ، فهو صليب، و المفعول صَلَبٌ يَصَلِبُ، فهو صليب. –sərt olmaq, sərt davranmaq, möhkəm olmaq feli (feli mazi və muzari, məsdər, ismi-fail və ismi-məful üzrə).

١ – عظم الظهر من الكاهل إلى أسفل الظهر. ٢ – الشديد: شديد قوي "رجلٌ صلب: ذو صلابة – إرادة صلبة". 1. Kürəyin üst hissəsindən ən aşağı hissəsinə kimi olan kürək sümüyü, onurğa. 2. Şiddətli: çox güclü "möhkəm kişi: möhkəmlik sahibi-möhkəm iradə".

– والصليب : الخالص النسب فلان : من نريته. Hesab, nisbət mənasında. 3. – الحساب، التمسب. sağlam: təmiz soy: atasının oğlu: onun soyundan olan, هو عربي صليب – deyilir: o təmiz ərəbdir; –sərt disk, hard disk.

٤ – القوة. ٥ – المكان الغليظ نو الحجارة. ٦ – الفولاذ.

4. Qüvvət. 5. Daşlı və kələ-kötürlü məkan. 6. Polad və s. mənələrindən ibarətdir.

وصلب الشيء – pula görə bərk olmaq: cimri olmaq, bərk olmaq, و وصلب على المال وغيره: بخل وتشدد arterioskleroz (damar sərtləşməsi). و في التنزيل العزيز: "يخرج من بين الصَّلبِ والقرابيب" (سورة الطارق/٧).

Qurani Kərim: "O maye bel və sinə sümükləri arasından çıxar" (Tariq surəsi, ayə 7).

و في التنزيل العزيز: "و خللنا أبتيكم الذين من أصلنا بكم" (سورة النساء/٢٣).

Qurani Kərim: Öz belinizdən gələn oğullarınızın arvadları ilə evlənmək sizə haramdır (Nisa surəsi, ayə 23).

– الموضوع: دخل في جوهره. دخل في صلب – onurğası kələ-kötür olmaq: öyilmək, qatı mövzuya daxil olmaq: onun mahiyyətinə daxil olmaq kimi sabit və məcazi söz birləşmələri də mövcuddur

Oynaq (lat. *Articulatio-art*). Sümük sistemində ən az iki və ya daha çox sümüyün birləşdikləri yerlər oynaq adlanır. Oynaqlar hərəkətli (baş-boyun, çiyin, qol və ayaq oynaqları), yarı hərəkətli (kürək və bel oynaqları) və hərəkətsiz (kəllə və pelvis oynaqları) olaraq üç qrupa bölünür. "Oynaqlar sümüklərin oynaq səthləri, oynaq kisəsi, boşluğu və köməkçi elementlərdən təşkil olunur. Sümüyün qabarıq səthi oynaq başı, batıq səthi oynaq çuxuru adlanır. Oynağın əlavə elementlərinə oynaqdaxili qığırdaqlar, oynaqdaxili və oynaqətrafı bağlar, sinovial kisələr, küncütvarı sümüklər və s. aiddir." [5, s. 168]. Sinovial zər qan və limfa damarları ilə sinovial mayeni süzməklə oynaqların sürüşkən olmasını şərait yaradır. Oynaqlar formalarına görə "kürəvi (çiyin oynağı), vintşəkilli (dirsək oynağı), kasayabənzər (bud-çanaq oynağı), blokabənzər (aşıq-baldır oynağı), çarxabənzər (proksimal mil-dirsək oynağı), ellipsşəkilli (mil-bilək oynağı), yəhərvarı (baş barmağın bilək-əl darağı oynağı)" olur. [5, s. 169].

Oynaq sözü *oynamaq* felindən törəyən milli tibbi termindir. Terminin izahlı lüğətdə aşağıdakı mənaları vardır [1, s. 539-540]: 1. Mühərrik, oynar, oynayan, daim hərəkətdə olan. *O baxışlarda dalğadan oynaq; Bir şəfəq var ki, nurdan şəffaf!* (A.Şaiq). [Elxan:] .. *Qaldıra-cağım azadlıq bayrağının oynaq dalğaları* [Solmazın] *gülün çöhrəsini öpəcəkdir.* (C.Cabbarlı). 2. Oynağan, şux. *Sən mənim köhlənim, oynaq atımsan; Mənim yaman gündə ehtiyatımsan.* (M.Müşfiq).// məc. Cilvəli, işvəkar, şux. *Oynaq qız.* 3. məc. İfadəli, təsirli canlı; danışığa, sözə, üsluba yüngüllük, oynaqlıq, gözəllik verən. *Oynaq dil, oynaq ifadələr.* 4. is. anat. Buğum, məfsəl. 5. Oylaq. *Tərpətdi düzlərlə Qanığa tərəf; Qaçaqqlar oynağı Samuxa tərəf* (H.K.Sanlı).

Sözün sinonimi olan “buğum” termini də ümumişlək sözdür. Dilçi alim Bəşir Əhmədovun qeyd etdiyinə görə, “söz qədim *bo* felindən əmələ gəlib. *Bo* (boğmaq) və ya *ba* (bağlamaq) fellərindən də *boğ* feli, *bağ* ismi törəyib (ehtimal ki, *bo* və *ba* felləri tarixən eyni söz olub). *Boğmaq* feli sonradan *buğ* formasına düşüb, *buğ-um* ismi də *gey-im* qəlibi üzrə həmin feldən əmələ gəlib. *Bağ-anaq* sözünün qəlibi göstərir ki, *bo* felindən *boğmaq* yarandığı kimi, *ba* felindən də *bağmaq* feli əmələ gəlmişdir. Onda düşünmək olar ki, *boyun* ismi *boğ-un* formasında olub və *boğ* felindən törəyib (“bədənin boğuq yeri” mənasında). *Boğaz* (boğ-uz) ismi də bununla bağlı ola bilər [3, s. 53].

Sözün ərəb dilində ekvivalenti *مَفْصَلٌ* terminidir. Qeyd olunan tibbi terminlər ərəb mənbələrində [6, s. 3422; 7, s. 1712-1715; 8, s. 602; 9, s. 1250; 10, s. 691-692; 11, s. 585] aşağıdakı kimi şərh olunur:

مَفْصَلٌ: فُصُولًا. ١ – الرجلُ عن البلد: خرج منه. ٢ – الكرم: خرج حبه صغيرًا.

فُصُولًا – *فَصْلٌ* tərki etmək. 1. Şəxsin ölkəni tərki etməsi: oradan çıxması. 2. Cömərtliyi tərki etmək: sevgisinin az büruzə verməsi.

وفي التنزيل العزيز: "فَمَا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ إِذْ أَلْتَهُمْ بِنَهْرٍ" (سورة البقرة: ٢٤٩).

Qurani Kərim: “Talut qoşunla birlikdə ayrılıb səfərə çıxdıqda əsgərlərinə dedi: Allah sizi bir çayla imtahan edəcək. (Bəqərə surəsi, ayə 249)”.

فَصْلٌ – ayırmaq, kəsmək *الفصل: الحاجر بين الشيئين* – *iki şey arasında əngəl, maneə*; *والفصل: واحد فصول* – *bədəndə bütün sümüklərin görüşmə nöqtəsi, oynaq*. *Fəsil: günəş ilinin fəsillərindən biri, bunlar bahar, yay, payız və qış*. *Bölmə üzrə qruplanan kitabın hissələrindən biri*. *والفصلة: علامة من علامت الترفيم* – *Ayrılıq günü: qiyamət günü*. *يوم القيامة*: *nöqtələmə işarəsi, süddən kəsilməmiş inək və ya dəvə balası*, *والفصيلة* – *buğum*, (مفصليات كالحشرات والعناكب والقارب) *buğumayaqlılar (hörümçək və aqrəb kimi həşəratlar sinfi)*.

مَفْصَلٌ [مفرد]: ج مفاصل: ١ موضع ارتباط عظمين في الجسد أو أكثر، وتتم الحركة عادة به "مفصل المركبة/الفخذ/الكتف".

Terminin tək *مَفْصَلٌ* olaraq iki formadan və cəmi isə *مَفَاصِلٌ* dir. 1. Bədəndə iki və daha çox sümüyün əlaqə yeri, oynaq. Hərəkət adətən "diz oynağı, bud oynağı və çiyin oynağı" tərəfindən yerinə yetirilir.

Artrit: (Tib.) Revmatizm, Bədənin *مفاصل الجسم* – *داء المفاصل: (طب): الرثية، الروماتيزم، ألم يحدث في مفاصل الجسم* oynaqlarında baş verən ağrı. "أحس بألم في مفاصل" – "oynaqlarında ağrı hiss etdi".

Beləliklə, sümük (skelet) sistemi tibb terminlərinin Azərbaycan və ərəb dillərində müqayisəli formada tədqiqi bir daha belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, həm Azərbaycan dilçiliyində, həm də ərəb dilçiliyində bu sistemə məxsus terminlərin əsasını fel köklərindən yaranan sözlər təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cilddə, III c., Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 672 s.
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cilddə, IV c., Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 712 s.
3. Əhmədov B. Etimologiya lüğəti: Araşdırmalar, mülahizələr. Bakı: Altun kitab, 2015, 288 s.
4. Əyyuboğlu İ.Z. Türk dilinin etimoloji lüğəti. İstanbul: Sosial yayınlar, 1988, 406 s.
5. Məmmədov A.Q. Tibbi biliklərin əsasları: Dərslük. Bakı: Təknur, 2012, 608 s.

6. ابن منظور، لسان العرب، بيروت: دار صادر، 4980 ص.
7. أحمد مختار عمر. معجم اللغة العربية المعاصرة. ط 1، القاهرة: عالم الكتب، 3368 ص.
8. جبران مسعود. الرائد معجم لغوي عصري. بيروت: دار العلم للملايين، 1992 م، 912 ص.
9. مجيد الدين محمد بن يعقوب الفيروز آبادي. القاموس المحيط، القاهرة: دار الحديث، 2008 م، 1800 ص.
10. المعجم الوسيط، القاهرة: مكتبة الشروق الدولية، 1093 ص.
11. المنجد في اللغة والأندلس العلوم، ط 17، بيروت: المطبعة الكاثوليكية، 1908 م، 1016 ص.

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: kubra.valiyeva@yahoo.com

Kubra Valiyeva

LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF SOME MEDICAL TERMS BELONGING TO THE SKELETAL SYSTEM IN AZERBAIJANI AND ARABIC

One of the essential features of the body is movement. The interaction of the bones, joints, and muscles that make up the locomotor system is the basis for movement in the body.

The musculoskeletal system ensures the formation of the body's shape and structure, the protection of internal and external organs, as well as our ability to move. This system consists mainly of muscles, bones, and joints.

The skeletal system performs the support function, and the muscular system performs the motor function. As part of the musculoskeletal system, the skeletal system performs some crucial functions in the body, such as support, protection, hematopoiesis, and metabolism.

Medical terminology is the most relevant branch of linguistics that studies medical terms and is constantly evolving. In this regard, the dictionary of Azerbaijani and Arabic is rich in its national medical terms.

The article provides information about the skeletal system and explains several medical terms that belong to this field in Azerbaijani and Arabic.

The skeletal system of both languages includes medical terms in national lexemes.

Keywords: *term, medical terminology, bone, spine, joint, Azerbaijani, Arabic.*

Кубра Велиева

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НЕКОТОРЫХ
МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ, ОТНОСЯЩИХСЯ К КОСТНОЙ
(СКЕЛЕТНОЙ) СИСТЕМЕ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И АРАБСКОМ ЯЗЫКАХ**

Одной из важнейших характеристик организма является движение. Для создания движения в организме ключевым является взаимодействие костей, суставов и мышц, которые образуют двигательную систему.

Опорно-двигательный аппарат (скелетно-мышечная система) обеспечивает формирование формы и строения тела, защиту внутренних и внешних органов, а также нашей способности двигаться. В этой системе в основном задействованы мышцы, кости и суставы.

Функцию опоры выполняет костная система, а функцию движения – мышечная система. Костная система в составе опорно-двигательного аппарата выполняет в организме ряд важных функций, таких как опорная, защитная, кроветворная, метаболическая.

Медицинская терминология – наиболее актуальная область науки лингвистики, изучающая медицинские термины и постоянно развивающаяся. В этом отношении словарный фонд азербайджанского и арабского языков богат своими национальными медицинскими терминами.

В статье представлена информация о костной (скелетной) системе, интерпретированы несколько медицинских терминов азербайджанского и арабского языков. Скелетная система обоих языков включает медицинские термины в национальных лексемах.

Ключевые слова: *термин, медицинская терминология, кость, позвоночник, сустав, азербайджанский, арабский.*

(AMEA-nın həqiqi üzvü Möhsün Nağısoylu tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 17.06.2021

Son variant 09.07.2021